

Kinderen brengen slechts ruwweg een derde van hun wakkere tijd door op school. Hoeveel taal ze daarbuiten aangereikt krijgen, is dus bepalend voor hun taalontwikkeling, en daarmee voor hun schoolcarrière. Een effectieve aanpak van taalachterstand kijkt daarom verder dan de klas, en richt zich ook op de taalomgeving thuis. Hoe kunnen ouders en leerkrachten effectieve educatieve partners worden? En wat als de ouders laaggeletterd zijn?

EDUCATIEF PARTNERSCHAP

AANPAK TAALACHTERSTAND: OUDERS ZIJN DE SLEUTEL

Sabine Pot had al vroeg in de gaten dat haar zoontje Matthijs een taalachterstand had. ‘Hij sprak een soort Russisch,’ vertelt ze. ‘Hij brabbelde, maar had andere manieren om duidelijk te maken wat hij wilde, dus meestal begreep ik hem wel. Toch dacht ik vaak: wat zég je nou?’ Toen Matthijs ruim een jaar oud was schakelden zijn ouders een logopedist in. Hoewel hij daar vorderingen boekte, sprak hij tweeënhalve jaar later, toen hij naar de basisschool ging, ‘nog steeds niet echt’. Zijn logopedist, zijn ouders, de intern begeleider en leerkrachten op school overlegden regelmatig over zijn vorderingen. En al gauw kwam daar ook de VoorleesExpress bij.

DE TAALOMGEVING THUIS

De VoorleesExpress, een landelijke non-profit-organisatie, pakt taalachterstand bij kinderen aan door hun taalomgeving thuis te verrijken. VoorleesExpress-vrijwilligers komen twintig weken lang wekelijks bij een gezin over de vloer om kinderen voor te lezen, met hen te praten en taalspelletjes te doen. ‘Kinderen zitten slechts dertig procent van hun wakkere tijd op school,’ zegt Anne Heinsbroek, directeur van de VoorleesEx-

HET TEKSTBEGRIP VAN KINDEREN VERBETERT SIGNIFICANT

press, ‘dus het is een gemiste kans om niet te kijken wat er in de overige zeventig procent van de tijd gedaan kan worden. We moedigen ouders aan zelf voor te gaan lezen. Maar daarnaast zoeken we ook samen met het gezin naar andere mogelijkheden om de taalontwikkeling van hun kind te stimuleren. Daarbij gaan we uit van de talenten en mogelijkheden van de ouders en van de interesses van het kind. We vragen ons tel-

kens af: wat past hier? Hoe kan het taalgevoel van dit kind het best gestimuleerd worden? Vervolgens geven we ouders handvaten om dat zelf voort te zetten na afloop van het traject.’

GROOTSCHALIG EFFECTIVITEITSONDERZOEK

Uit onderzoek in 2010 is gebleken dat de VoorleesExpress het verhaalbegrip, het leesplezier en de woordenschat van deelnemende kinderen vergroot en vaardigheden zoals begrijpend lezen verbetert. Ook hadden ouders na afloop meer plezier in het voorlezen en bleek het aantal bibliotheekbezoeken toe te nemen. In 2012 is de VoorleesExpress opgenomen in de Data-bank Effectieve Jeugdinterventies van het Nederlands Jeugdinstituut. Binnenkort verschijnen de resultaten van een nieuw, grootschalig effectiviteitsonderzoek, uitgevoerd door de onderzoekers Roel van Steensel en Aike Broens van de Erasmus Universiteit Rotterdam, in opdracht van Kunst van Lezen, vanuit het Actieprogramma Tel Mee Met Taal van het ministerie van OC&W. De voorlopige resultaten van dat onderzoek, waarvoor honderd VoorleesExpress-kinderen en -ouders gevolgd werden, zijn positief: het tekstbegrip van kinderen die meedoen aan de VoorleesExpress verbeterde significant (0.08) ten opzichte van dat van kinderen in een controlegroep¹.

In de afgelopen twaalf jaar is de VoorleesExpress van een lokaal Utrechts initiatief uitgegroeid tot een landelijke organisatie die actief is in meer dan honderd gemeenten en meer dan 5000 gezinnen per jaar bereikt. De lokale afdelingen worden uitgevoerd door organisaties als bibliotheken en welzijnsorganisaties. Die werken nauw samen met scholen. Constateert een leerkracht of andere professional binnen de school dat een gezin extra ondersteuning nodig heeft, dan stelt die de ouders de VoorleesExpress voor. Staan zij ervoor open, dan meldt de leerkracht het gezin aan.

KRACHTEN BUNDELEN

Zo was het een leerkracht op Matthijs’ basisschool De Bron in Twenterand die zijn ouders de VoorleesExpress voorstelde.

Basisschool De Bron schakelde de VoorleesExpress voor Matthijs Pot in.

Alice Kreijkjes, directeur van De Bron: 'De VoorleesExpress is een van de middelen die we tot onze beschikking hebben voor leerlingen met een taalachterstand. Die leerlingen volgen we daarbij zelf natuurlijk ook zorgvuldig. Ik bespreek ze regelmatig met leerkrachten en intern begeleiders: wat zien we, wat heeft dat kind nodig, wat kunnen we verwachten? De ouders betrekken we daar intensief bij. Zonder hen kun je taalachterstanden niet aanpakken. Dat is voor mij vanzelfsprekend.' Wordt de VoorleesExpress ingeschakeld, dan houdt die ook de school op de hoogte van het verloop van het voorleestraject. Dankzij de vereende krachten van ouders, school, logopedist en VoorleesExpress-vrijwilliger Janneke haalde Matthijs Pot in acht maanden zijn taalachterstand in. Sabine Pot: 'Soms gaan er nog wel wat woorden mis, dan neem ik de tijd om hem rustig te corrigeren. Volgens de juf zit hij nu op het goede

INFORMATIE

- De VoorleesExpress: www.voorleesexpress.nl
- Eerste praktijkpublicaties uit het promotie-onderzoek Thuis in Taal van Martine van der Pluijm: *Taal begint thuis. Ervaringen, inspiratie en tips voor samenwerking tussen scholen en ouders voor meer taalstimulering thuis.* Rotterdam: Programmabureau Beter Presteren. *Thuis in Taal in een notendop. Een handreiking voor leerkrachten om laaggeletterde ouders te ondersteunen bij taalstimulering thuis.* Rotterdam: Hogeschool Rotterdam.
- www.hr.nl/gereedschapskist voor diverse tools om de samenwerking met ouders te versterken. Specifiek voor laaggeletterde ouders maakte Van der Pluijm de tools: 'Omgaan met ouders en taal', 'De inloopactiviteit' en 'Samenwerken met laaggeletterde ouders volgens de handreiking Thuis in Taal' met diverse voorbeeldfilms.

niveau. Ik merk ook dat hij veel meer gefixeerd is op voorlezen. Voorheen deden we dat zelf al. Maar nu vraagt hij er om.'

TAALARME THUISOMGEVING

Werd in Matthijs' gezin al voorgelezen en veel met hem gepraat, in veel VoorleesExpress-gezinnen is dat lang niet vanzelfsprekend, niet zelden omdat de ouders zelf moeite hebben met taal. Met name laaggeletterde ouders slagen er vaak niet in om een rijke taalomgeving te creëren voor hun kind. Dat geldt ook voor ouders die het Nederlands niet goed beheersen, maar ook niet in hun moedertaal met hun kinderen willen spreken uit angst de Nederlandse taalontwikkeling van hun kinderen te remmen. Een taalarme thuisomgeving is vaak de oorzaak van taalachterstand bij kinderen, vertelt Anne Heinsbroek. 'Kinderen hebben daardoor ongelijke kansen. Voor twee kinderen van gelijke intelligentie is het gezin waaruit ze komen bepalend voor hun schoolcarrière.' Volgens pedagoog Martine van der Pluijm van de Hogeschool Rotterdam moeten we de impact van laaggeletterdheid niet onderschatten. 'Het maakt je wereld klein. Sommige ouders komen niet verder dan tweehonderd meter van hun huis. Ze zijn relatief onbekend met kinderboeken en ook met de interactie die voorlezen veronderstelt: met het kind in gesprek gaan, het kind uitdagen. Veel ouders lezen helemaal niet voor, omdat ze zich niet bewust zijn van hun belangrijke rol in de taalontwikkeling van hun kind.'

GESPRESKPARTNERS

Hoe kunnen leerkrachten laaggeletterde ouders stimuleren om een actieve rol te spelen in de taalontwikkeling van hun kind? Om die vraag draait het promotieonderzoek van Van der Pluijm. Vier jaar lang observeerde ze interacties tussen ouders, kinderen en leerkrachten op basisscholen in Rotterdam-Zuid, waar het percentage laaggeletterden hoger is dan het landelijk gemiddelde. 'Ik heb er een tic aan overgehouden: ik observeer altijd en overal de interacties tussen ouders en kinderen. Dan hoor ik bijvoorbeeld een vader tegen een peuter zeggen: hier gaan we naar rechts. Zo'n kind weet echt nog niet wat rechts is. Maar door het als gesprekspartner te behandelen, leert het dat heel snel. Dat geeft dat kind een enorm voordeel ten opzichte van kinderen van wie de ouders veel minder met ze praten. Ik ben gezinnen tegengekomen waarin helemaal niet met kinderen wordt gepraat tot ze een jaar of acht zijn. Dat is schokkend, want praten is ontzettend belangrijk voor de taalontwikkeling van kinderen.'

VERTROUWEN

Een taalarme thuisomgeving valt niet te compenseren met onderwijs alleen, aldus Van der Pluijm. Het is dus zaak dat scholen ouders aanmoedigen een actieve rol op zich te nemen. Van der Pluijm zag dat dat een goede samenwerking tussen leerkracht en ouder vereist - en dat een vertrouwensrelatie daarvoor cruciaal is. 'Pas als er een goede relatie is, kun je gaan nadenken over verdere interventies. Het zit hem in simpele, kleine dingen. Leerkrachten kunnen ouders regelmatig binnenvragen, meer met ze in gesprek gaan, vragen hoe het thuis gaat. Helaas maken sommige scholen het laaggeletterde ouders juist heel moeilijk in hun communicatie. Ze gebruiken bijvoorbeeld ►

veel te abstracte taal of sturen hele lange mails. Dat schrikt af.' 'Nee, met briefjes kom je er niet,' weet ook basisschooldirecteur Kreijkes. 'Onder analfabete en laaggeletterde ouders is veel wantrouwen en schaamte. Ze komen zelden op de informatieavonden en zijn moeilijk te bereiken. Dus wij proberen ze persoonlijk en laagdrempelig uit te nodigen. Ouders die doorgaans niet verder komen dan het hek om het schoolplein vragen we bijvoorbeeld even binnen te komen en mee te doen met de leesochtend. Als je het ze persoonlijk vraagt, zeggen ze meestal geen nee. Dat geeft de leerkracht vervolgens de mogelijkheid achteraf even te kletsen en voorzichtige suggesties te doen. Ik vind dat je als directeur ook het goede voorbeeld moet geven en ga regelmatig even naar het hek om een praatje te maken.' De Bron moedigt ouders ook aan een actieve rol te spelen in school, bijvoorbeeld in de bibliotheek. 'We hebben bewust gekozen voor een kleine bibliotheek in ons eigen gebouw, omdat laaggeletterde en anderstalige ouders het vaak een te grote stap vinden naar de openbare bieb te gaan. We vragen ook die ouders bij het ouderclubje dat de bibliotheek bemant.'

'MODELEN'

Voor haar onderzoek, *Thuis in Taal*, ontwikkelde Van der Pluijm samen met leerkrachten een methodiek waarmee scholen laaggeletterde ouders systematisch betrekken bij het leerproces van hun kind en aanmoedigen taal thuis te stimuleren. Die aanpak testte ze in de klas. 'Het is een zeer open aanpak. Eerst zorgen we dat we de ouders en taalomgeving thuis kennen - elkaar leren kennen is essentieel. Vervolgens organiseren we laagdrempelige ouder-kindactiviteiten om het gesprek tussen ouders en kinderen te stimuleren, en ouders inzicht te geven in het leerproces van hun kind.' Dat traject begint heel eenvoudig, met simpele spelletjes. Van der Pluijm: 'In een meer gevorderde fase zet een leerkracht bijvoorbeeld een digitaal voorleesboek in, waarnaar kind en ouder samen luisteren. Dat is op zich al een bijzonder moment, in veel gezinnen gebeurt dat niet vaak. Vervolgens zet de leerkracht het voorleesboek stop en vraagt het kind om met de ouder te bespreken wat het gehoord heeft. De leerkracht *modelt* dus steeds wat de ouder het kind kan vragen. Dat blijkt effectief. Ouders ondersteunen het kind gaandeweg meer en stellen cognitief

VOORLEESEXPRESS

Wat is en doet de VoorleesExpress?

Op 248 plaatsen in Nederland gaan vrijwilligers van de VoorleesExpress twintig weken lang één keer per week langs bij gezinnen met één of meer kinderen die (een risico op) een taalachterstand hebben. De vrijwilligers lezen voor en/of doen andere taalactiviteiten met kind en ouder. Daarnaast praten de vrijwilligers met ouders over de rol die zij kunnen spelen in de taalontwikkeling van hun kind.

Waarom is dit onderzoek uitgevoerd?

In het kader van het actieprogramma *Tel mee met Taal*, waar voorkomen en bestrijden van laaggeletterdheid via leesbevordering in het gezin een van de speerpunten is², is de VoorleesExpress aangemerkt als een veelbelovend project. Om na te gaan wat het effect is van de VoorleesExpress op de taalvaardigheid van kinderen en de geletterde omgeving thuis, heeft de Erasmus Universiteit een effectstudie uitgevoerd. In deze studie wordt zowel naar korte-termijneffecten (Fase 1) als naar langere-termijneffecten (Fase 2) gekeken.

Onderzoeksvragen (Fase 1)

1 | Heeft deelname aan de VoorleesExpress een positief korte-termijneffect op de woordenschat en het verhaalbegrip van deelnemende kinderen?

2 | Heeft deelname aan de VoorleesExpress een positief korte-termijneffect op de bekendheid van kinderen met kinderboeken en op de geletterde thuisomgeving?

Wie zijn onderzocht?

176 kinderen uit 149 gezinnen in 7 steden in Nederland, verdeeld over de wachtlijstcontrolegroep en de experimentele groep, deden mee aan dit onderzoek. De kinderen zaten in groep 1 t/m 5. 83,5 procent van de ouders waar de gegevens bekend van waren, waren buiten Nederland geboren. 56,8 procent van deze ouders had hooguit een middelbare school-

diploma en bij 82,7 procent van de gezinnen werd thuis behalve of in plaats van Nederlands één of meer andere talen gesproken.

Resultaten (Fase 1)

1. Deelname aan de VoorleesExpress heeft een statistisch significant positief effect op het verhaalbegrip van kinderen. Dit effect is groter als er alleen wordt gekeken naar kinderen waarbij ten minste 15 keer is voorgelezen.

2. Als er bij kinderen ten minste 15 keer is voorgelezen, is er sprake van een significant positief effect op katherkenning en een significant positief effect op de intensiteit van voorlezen door ouder en kind.

Conclusie

De gevonden positieve effecten zijn bemoedigend: met het effect op verhaalbegrip draagt de VoorleesExpress bij aan de ontwikkeling van een belangrijke component van begrijpend lezen. Of dit effect bestendigt, wordt nagegaan in Fase 2.

Directeur VoorleesExpress Anne Heinsbroek

Vrijwilligers lezen kinderen thuis voor.

meer uitdagende vragen.’ Heinsbroek van de VoorleesExpress vult aan: ‘In gezinnen waar laaggeletterdheid voorkomt, beginnen wij ook heel klein. Laaggeletterde ouders zijn vaak niet goed in staat om interactie met hun kind aan te gaan. We nodigen hen uit dat wel te doen en laten zien hoe ze hun kind kunnen aanmoedigen als het iets met taal doet. En hoe ze hun kind het goede voorbeeld kunnen geven door te laten zien dat ze zelf plezier hebben in kleine “talige” dingen, zoals het zingen van een liedje. We leggen ze ook uit dat het al heel veel verschil maakt als er boeken in huis zijn. En we gaan met ze in gesprek over hun vaardigheden en drempels om een educatieve rol op zich te nemen.’

TIJDWINST

De VoorleesExpress moedigt scholen aan de thuissituatie en de klas te verbinden. Heinsbroek: ‘Leerkrachten kunnen eraan bijdragen dat wat er op school gebeurt ook thuis landt. Die benadering kan hen zelf uiteindelijk veel werk schelen. Als je

hier vroeg mee begint, voorkom je dat kinderen grotere achterstanden opbouwen.’ Onder de honderden scholen waar de VoorleesExpress mee samenwerkt, ziet ze een grote diversiteit van manieren waarop ouders en de thuisomgeving betrokken worden bij het onderwijs. ‘Veel schoolleiders geven aan dat zij niet de ruimte zien om hierop te focussen. De werkdruk in het team is al enorm. Wij laten dan zien dat het misschien meer werk lijkt, maar uiteindelijk meer resultaat en ruimte oplevert. Je vergroot je invloed, niet alles hoeft op school te gebeuren. Je stelt ouders, familie en vrijwilligers in staat om de leerkracht te ondersteunen.’ Schooldirecteuren spelen hierin een belangrijke rol, vinden zowel Heinsbroek als Van der Pluijm. Zij kunnen planmatig aansturen op een goede communicatie tussen ouders en leerkrachten en het vanzelfsprekend maken dat er geïnvesteerd wordt in de omgeving van het kind en dat ouders gezien worden als educatieve partners. Van der Pluijm: ‘We moeten ouders gaan zien als wat ze zijn: de belangrijkste factoren voor de ontwikkeling van hun kind.’ BSM

Noten

1 ‘Effectiviteit van de VoorleesExpress,’ Broens en van Steensel, rapport in voorbereiding, Erasmus Universiteit, 2018, vond 0.08 (partial eta-squared = .08, ofwel een medium effect).

Verwachte publicatiedatum januari 2019.

2 Tel Mee Met Taal bevat het preventieve onder-

deel Kunst van Lezen. Kunst van Lezen wordt uitgevoerd door hoofduitvoerder Stichting Lezen en mede-uitvoerder de KB. Kunst van Lezen bestaat uit drie onderdelen: BoekStart, de Bibliotheek op school en leesbevorderingsnetwerken. Kunst van Lezen heeft dit effectonderzoek gefi-

nancierd vanuit de specifieke opdracht projecten op te zetten gericht op leesbevordering binnen laagtaalvaardige gezinnen.